

Renata Felińska, Urszula Kowalewska
(Łódź)

„Fiszka” – historia Komunikatu Zarządu Oddziału SBP w Łodzi za lata 1991-2008

W Polsce wydaje się wiele czasopism poświęconych problemom bibliotek i książki. Są to zarówno wydawnictwa popularne i instruktażowo-metodyczne, jak i czasopisma naukowe. Czasopisma bibliotekarskie, czyli „periodyki fachowe służące doskonaleniu zawodowemu bibliotekarzy oraz czasopisma naukowe i informacyjne wydawane przez biblioteki”¹, mają w Polsce bogatą tradycję². Badania nad czasopismami bibliotekarskimi przyniosły w efekcie dużo artykułów dotyczących przede wszystkim czasopism o zasięgu ogólnokrajowym. Są to m.in. takie czasopisma, jak „Przegląd Biblioteczny” (wydawany od 1908 r.), „Poradnik Bibliotekarza” (wydawany od 1949 r.) i „Bibliotekarz” (wydawany od 1919 r.).

Z opracowań omawiających całościowo problematykę czasopism bibliotekarskich należy wymienić m.in.: Heleny Walterowej *Analiza czasopism Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich w świetle potrzeb terenu*³, artykuł Krystyny Stachowskiej *Fachowe czasopisma bibliotekarskie polskie i zagraniczne*⁴ oraz pracę Barbary Góry *Regionalne czasopisma bibliotekarskie wydawane w Polsce (1953-1985)*⁵. Rzadziej pisano o czasopismach wydawanych przez wojewódzkie i miejskie biblioteki publiczne oraz przez oddziały Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (SBP). Można tu wymienić artykuł Mirosławy Dobrowolskiej *Wydawnictwa bibliotek publicznych, czyli o regionalnych czasopismach bibliotekarskich u progu 2007 roku*⁶.

Znaczna liczba czasopism o charakterze lokalnym wydawanych przez biblioteki publiczne wskazuje na fakt, że ogólnopolskie czasopisma bibliotekarskie nie zaspokajają wszystkich potrzeb odbiorców. Ryszard Kowalczyk w swojej publikacji dowodzi, że: „Współczesna prasa lokalna jest ważną instytucją życia społecznego. Jej znaczenie w rozwoju niewielkich społeczności wynika z tego, iż: 1) wypeł-

¹ *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*. Kom. red. K. Głombiowski, B. Świdorski, H. Więckowska. Wrocław 1976, s. 92.

² B. Góra, *Regionalne czasopisma bibliotekarskie wydawane w Polsce (1953-1985)*. Kraków 1996, s. 16.

³ H. Walterowa, *Analiza czasopism Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich w świetle potrzeb terenu*, „Bibliotekarz” 1953, z. 1, s. 24-28.

⁴ K. Stachowska, *Fachowe czasopisma bibliotekarskie polskie i zagraniczne*. W: *Materiały biblioteczne z konferencji organizowanych w latach 1963-1968 przez Biuro Wydawnictw i Bibliotek PAN*. Wrocław 1971, s. 45-57.

⁵ B. Góra, *Regionalne czasopisma bibliotekarskie wydawane w Polsce (1953-1985)*. Kraków 1996, s. 141.

⁶ M. Dobrowolska, *Wydawnictwa bibliotek publicznych, czyli o regionalnych czasopismach bibliotekarskich u progu 2007 roku*, „Studia Bibliologiczne” 2008, T. 11, s. 67-81.

nia ważne zadania, funkcje i role społeczne: informuje, edukuje, wychowuje (...) i mobilizuje odbiorców do działania; 2) sprzyja budowaniu określonych więzi (...) 3) aktywuje procesy wymiany informacji”⁷. Problematyka tych periodyków skupia się na wydarzeniach o zasięgu i zakresie lokalnym. Czasopisma te powinny dostarczać wiarygodnych i rzeczowych informacji o instytucjach, organizacjach, zwyczajach i obyczajach lokalnych⁸.

Z definicji prasy lokalnej, podanej w *Encyklopedii wiedzy o prasie*, wynika, że jest to „bardzo niejednorodna grupa wytworów prasowych, których wspólną cechą jest fakt ukazywania się poza głównym centrum lub głównymi ośrodkami życia polityczno-społecznego oraz kulturalnego danego kraju i kolportowania ich na określonym (zwykle granicami wewnętrznego podziału administracyjnego) terytorium; w potocznym znaczeniu: przeciwieństwo prasy centralnej, prasy ogólnokrajowej. Prasa lokalna nazywana jest też niezbyt ściśle prasą regionalną”⁹.

Przedmiotem rozważań niniejszego artykułu jest pismo lokalne, którego tematyka dotyczy zagadnień szeroko pojmowanej problematyki bibliotek i książki oraz wydarzeń kulturalno-oświatowych. Publikowane jest ono przez bibliotekę publiczną i Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich Okręg Łódzki.

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich w Łodzi powstało 19 stycznia 1919 r. z inicjatywy Jana Augustyniaka¹⁰. Historię tej organizacji w Łodzi wypełniają dokonania kilku pokoleń bibliotekarzy, realizowane m.in. w postaci artykułów zamieszczanych w czasopiśmie bibliotekarskich. Dorobek publikacyjny tej grupy świadczy o dużej aktywności zawodowej łódzkiego środowiska bibliotekarskiego. Nie dziwi więc fakt, że właśnie w tym okręgu narodził się pomysł wydawania lokalnego pisma bibliotekarskiego.

Zarząd Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich Okręgu Łódzkiego w 1991 r. podjął inicjatywę wydawania pisma pod tytułem „Fiszka”. W latach 1991-2001 pełny jego tytuł brzmiał: „Fiszka. Komunikat Zarządu Okręgu SBP w Łodzi”, a od 2002 r. „Fiszka. Komunikat Zarządu Oddziału SBP w Łodzi”. W pierwszym numerze redaktorzy – Lucyna Sułkowska i Andrzej Kempa tak pisali o potrzebie wydawania skromnego piśmka:

W tak trudnych dniach, pełnych zagrożeń dla książki, bibliotek i czytelnictwa, chcemy rejestrować na kolejnych FISZKACH informacje o naszym bibliotekarskim i stowarzyszeniowym życiu. Ograniczeni zakresem własnej pracy zawodowej do dostrzegania spraw odnoszących się do jednej tylko instytucji tracimy z pola widzenia to wszystko, co dzieje się u sąsiadów, choć tworzymy bibliotekarską wspólnotę interesów, zamierzeń i celów¹¹.

W następnym numerze pisma, redaktorzy wyjaśniają czytelnikom dlaczego wybrali tytuł „Fiszka” i zapraszają do zgłaszania wszelkich informacji z bibliotekarskiego życia regionu:

⁷ R. Kowalczyk, *Prasa lokalna w systemie komunikowania społecznego*. Poznań 2003, s. 98.

⁸ Tamże, s. 99.

⁹ *Encyklopedia wiedzy o prasie*. Kom. red. M. Burczyk, W. Pisarek [i in.]. Wrocław 1976, s. 174.

¹⁰ I. Nagórska, *Jan Augustyniak 1893-1971*, „Przegląd Biblioteczny” 1972, z. 1, s. 127-131.

¹¹ „Fiszka” 1991, nr 1, s. 1.

Dlaczego FISZKA? Po prostu dlatego, że „fiszka” to kartka, służąca do notatek, zapiska katalogowa, bibliograficzna lub dokumentacyjna. Dlatego właśnie FISZKA, bo i format raczej znormalizowany i notatki dokumentacyjne a krótkie. Łatwo się je sporządza a coś z nich pozostanie w pamięci. Prosimy, wypełniajcie razem z nami kolejne FISZKI¹².

Redakcja „Fiszki” od początku jej ukazywania mieściła się w Dzielnicowej Bibliotece Publicznej Łódź-Polesie przy ul. Andrzeja Struga 33, która od 2000 r. przekształciła się w samorządową instytucję kultury i zmieniła nazwę na Miejska Biblioteka Publiczna Łódź-Polesie. Do 1995 r. teksty pisano przy użyciu robotronu, a w kolejnych latach redagowano je na komputerze w programie Publisher, na miejscu drukując i powielając przy użyciu kserokopiarki kolejne egzemplarze. Początkowy nakład wynosił ok. 40-50 egzemplarzy, ale z czasem zwiększył się do ok. 150 egzemplarzy. „Fiszka” wydawana była w formacie 21 cm, niekiedy z ilustracjami. W każdym numerze znajdował się znak graficzny umieszczany nad tytułem pisemka i kończący tekst kolejnych numerów. Z informacji przekazanych przez redaktor Jolantę Włochacz, usłyszanych od Andrzeja Kempy wynika, że jest to finalik z jakiegoś katalogu lub druczku bibliofilskiego. Prawdopodobnie była to staropolska ozdoba graficzna. Idea ozdobienia „Fiszki” zrodziła się z potrzeby ożywienia „siermiężnej rzeczywistości”. Pismo publikowane jest w wersji drukowanej, bez elektronicznego odpowiednika w sieci. Drukowane jako kwartalnik, chociaż w okresie 1992-1993 ukazało się 5 numerów, a od 2001 r. – ukazuje się jeden poczwórny numer. Objętość numerów była zróżnicowana, od 4 do 28 stron w numerach poczwórnych. Przyjęto zasadę pogrubienia imion i nazwisk użytych w tekście oraz zastosowanie kursywy dla tytułów książek i czasopism.

Pierwszymi redaktorami i pomysłodawcami „Fiszki” byli Andrzej Kempa i Lucyna Sułkowska.

Andrzej Kempa urodził się w 1936 r. w Częstochowie, studiował polonistykę na Uniwersytecie Łódzkim. Pracę rozpoczął w Bibliotece Akademii Medycznej (1961-1980), najpierw jako kierownik Oddziału Bibliografii i Informacji Naukowej (1964-1974), a następnie jako wicedyrektor (1974-1980). W tym czasie awansował na kustosa dyplomowanego. W latach 1968-1972 pełnił funkcję sekretarza Rektora Komisji ds. Wydawnictw Naukowych i sekretarza redakcji *Annales Academiae Medicae Lodzensis*, a w latach 1973-1975 był członkiem kolegium redakcyjnego. Od 1980 r. jako wicedyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej im. L. Waryńskiego w Łodzi, zajmował się opracowywaniem wydawanych tam publikacji. Współtworzył *Bibliografię kalendarzy łódzkich*, *Informator o placówkach informacji w województwie miejskim łódzkim*, *Informator MBP im. L. Waryńskiego w Łodzi* (1989), *Bibliografię łódzkich wydawnictw niezależnych 1877-1989* i inne. Od roku 1960 współpracował z czasopismem *Odgłosy*, w którym od 1983 prowadził stałą rubrykę pt. *Bigos hulański: mieszanka firmowa literacko-obyczajowa*. Publikowanie w czasopismach fachowych rozpoczął w roku 1986, artykułami w „Bibliotekarzu”, a następnie w „Poradniku Bibliotekarza”. Od roku 1964 należał do SBP. Andrzej Kempa był również bibliofilem, założycielem i działaczem Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki (od 1957 roku). Odzwierciedleniem jego zainteresowań są artykuły z zakresu

¹² Tamże 1991, nr 2, s. 1.

bibliofilstwa i ekslibrisologii. W jego publicystyce dominuje tematyka regionalna nt. Piotrkowa, Zgierza, Sieradza i Łodzi, a publikacje ukazały się w „Tygodniku Piotrkowskim”, „Ilustrowanym Tygodniku Zgierskim”, „Siódmej Prowincji” i na łamach „Dziennika Łódzkiego”. Jest on także autorem biogramów, haseł encyklopedycznych w *Słowniku pracowników książki polskiej*, *Polskim Słowniku Biograficznym i Encyklopedii wiedzy o książce*. Odznaczony został Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem 40-lecia Polski Ludowej, Medalem Zasłużony Działacz Kultury, Honorową odznaką Miasta Łodzi, Odznaką SBP¹³.

Lucyna Sułkowska urodziła się w 1944 r. w Łowiczu. Ukończyła polonistykę na Uniwersytecie Łódzkim. Początkowo pracowała w Miejskim Zarządzie Kin w Łodzi (1967-1973). W latach 1973-1998 podjęła pracę na stanowisku dyrektora w Dzielnicowej Bibliotece Publicznej Łódź-Polesie, a po przejściu na rentę chorobową przejęła obowiązki instruktora. W 1982 r. ukończyła Podyplomowe Studium Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Od 1997 roku kierowała Biblioteką Społecznej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi. Całe swoje zawodowe życie była związana z łódzkim bibliotekarstwem, także jako wykładowca w Policealnym Studium Bibliotekarskim (CUKB). Od 1975 r. działała w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich, w którym pełniła różne funkcje, m.in. w Zarządzie Okręgu i Oddziału Łódzkiego SBP (2002-2005). Była autorką tomików poezji: *Fiolet glicynii: haiku* (2002), *Ziarenko piasku: haiku* (2005), wydanych przez Miejską Bibliotekę Łódź-Polesie. Została odznaczona: Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi, Honorową Odznaką m. Łodzi, Medalem Zasłużony Działacz Kultury, Odznaką Przyjaciół Dziecka, Nagrodą Ministra Kultury i Sztuki z Funduszu Literatury, Złotą Odznaką Zasłużonego Działacza TPD, Medalem SBP „W dowód uznania”. Opublikowała blisko 40 tekstów o tematyce bibliotekarskiej w czasopiśmie zawodowych i publikacjach wydawanych przez Łódzki Okręg SBP, m.in. *Życie i dzieło Andrzeja Śniadeckiego* (1989), *Poczet Członków Stowarzyszenia* (1997) i inne¹⁴. Zmarła w 2009 r.

W 1991 roku Andrzej Kempa zrezygnował z redagowania pisma, a do redakcji dołączył Jerzy Andrzejewski. Od tego czasu wspólnie redagują „Fiszkę” – Lucyna Sułkowska do roku 2002, Jerzy Andrzejewski do chwili śmierci w 2008 r.

Jerzy Andrzejewski urodził się w 1944 r. w Mianowie, w powiecie łódzkim. Ukończył bibliotekoznawstwo na Uniwersytecie Wrocławskim. Od 1966 r. pracował w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego – od 1979 r. objął stanowisko kierownika Sekcji Rękopisów Oddziału Zbiorów Specjalnych. W latach 1984-1987 pełnił funkcję wicedyrektora BUŁ, jednocześnie od 1984 r., jako starszy kustosz dyplomowany, był kierownikiem Oddziału Zbiorów Specjalnych. W 1985 r. po obronie pracy doktorskiej, nadano mu tytuł doktora nauk humanistycznych o specjalizacji bibliotekoznawstwo. W styczniu 2000 r. ponownie został zastępcą dyrektora Biblioteki. Ceniony dydaktyk bibliotekoznawstwa i bibliografii, wykładał w Centrum Szkolenia Nauczycieli w Piotrkowie Trybunalskim, Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej na Uniwersytecie Łódzkim, w Instytucie Kształcenia Na-

¹³ A. Kempa, *Bibliografia dorobku piśmienniczego 1955-1995. Łódź 1996*; Andrzej Kempa. W: *Kto jest kim w bibliotekarstwie i informacji naukowej*, „Poradnik Bibliotekarza” 1986, nr 9, s. 30-31.

¹⁴ J. Andrzejewski, *Lucyna Sułkowska (30.06.1944-5.04.2008)*, „Bibliotekarz” 2008, nr 7-8, s. 38-39.

uczycieli w Łodzi, Piotrkowie i Sieradzu. W latach 90. uczestniczył w pracach Komisji Egzaminacyjnej dla Bibliotekarzy Dyplomowanych przy Ministrze Edukacji Narodowej. W 1965 r. został przyjęty do Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich Okręg Łódź, w którym pełnił funkcje: Członka Komisji Rewizyjnej Okręgu Łódzkiego (1972-1975), Członka Zarządu Okręgu (1975-1978, 1989-1993, 1997-2008), Przewodniczącego Okręgowego Sądu Koleżeńskiego (1981-1985), Przewodniczącego Komisji Wydawniczej przy Zarządzie Okręgu (1993-1997), Przewodniczącego Komisji Wydawniczej (1997-2002). Od 1971 r. należał do Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki. Pracował aktywnie w Związku Nauczycielstwa Polskiego i Polskim Towarzystwie Bibliologicznym. Od 1989 r. był również wiceprzewodniczącym Komisji Ochrony i Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych ZG ZBP oraz członkiem jury Nagrody Naukowej SBP im. Adama Łysakowskiego. Działal w krajowych i zagranicznych organizacjach naukowych i społecznych: Radzie Naukowej Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju, Radzie Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi, Komisji Wydawniczej przy Prezydencie m. Łodzi, Ogólnopolskiej Radzie dla Ratowania Zbiorów Bibliotecznych. Dr J. Andrzejewski był członkiem redakcji naukowego czasopisma: „Folia Librorum”, autorem prac naukowych i publikacji z zakresu księgoznawstwa, bibliografii, edytorstwa, biografistyki, czytelnictwa, zbiorów specjalnych. Wiele jego prac dotyczyło dokonań bibliotekarstwa łódzkiego i ruchu bibliofilskiego m.in.: *Bibliofilstwo w Łodzi 1927-1987*, *Summa bibliophila, 70 lat Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Łodzi*, *Biblioteki łódzkie w okresie transformacji ustrojowej 1989-1999*, *Listy Bibliofilskie*. O pracy Jerzego Andrzejewskiego wykonywanej z pasją i zaangażowaniem świadczą liczne nagrody i odznaczenia, m.in. Honorowa Odznaka Miasta Łodzi i Brązowy Krzyż Zasługi, Nagrody Rektora Uniwersytetu Łódzkiego, Złoty Krzyż Zasługi, Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego, Odznaka Zasłużony Działacz Kultury, Medal 70-lecia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Medal Uniwersytetu Łódzkiego w Służbie Społeczeństwu i Nauce, Odznaka Honorowa Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł w 2008 r.¹⁵

W latach 2002-2008 gromadzeniem materiałów i redagowaniem *Fiszki* zajmowali się Jerzy Andrzejewski i Jolanta Włochacz. Po śmierci Lucyny Sułkowskiej i Jerzego Andrzejewskiego redaktorem została Jolanta Włochacz.

Jolanta Włochacz urodziła się w 1956 r. w Łodzi. Studiowała na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego (1988 r.). Ukończyła również Podyplomowe Studia w zakresie zarządzania na Uniwersytecie Łódzkim (2003 r.). Zatrudniona w Miejskiej Bibliotece Publicznej Łódź-Polesie od 1976 r. najpierw jako bibliotekarka, później kierowniczką filii dla dzieci i młodzieży (1979-1983); od 1983 r. pełni funkcję instruktora do spraw merytorycznych. Od 1980 r. jest członkiem Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Od wielu lat wspomaga prace edytorskie Okręgu SBP, a od 2003 r. jest współredaktorką „Fiszki, Komunikatu Zarządu Oddziału Łódzkiego SBP”. Otrzymała odznaczenia państwowe: Srebrny Krzyż Zasługi (2001 r.), odznakę *Zasłużony Działacz Kultury* (1989 r.), a z organizacyjnych: Honorową odznakę SBP (2005 r.), medal Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich W do-

¹⁵ M. Kowalska, *Jerzy Andrzejewski (1944-2008)*, „Przegląd Biblioteczny” 2008, nr 4, s. 717-721.

wód uznania (1999 r.). Z dorobku publikacyjnego należy wymienić m.in.: 2 Rejonowa Biblioteka Publiczna dla Dzieci i Młodzieży Łódź-Polesie 1949-1989 (1989); Jubileusze [45 lat 1 Rejonowej Biblioteki Publicznej dla Dzieci i Młodzieży Łódź-Polesie, 45 lat 6 Rejonowej Biblioteki Publicznej dla Dorosłych Łódź-Polesie, 30 lat Dzielnicowej Biblioteki Publicznej Łódź-Polesie, 25 lat 9 Rejonowej Biblioteki Publicznej dla Dorosłych Łódź-Polesie, 20 lat 11 Rejonowej Biblioteki Publicznej dla Dorosłych Łódź-Polesie] (1993); Z prac członków Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Łodzi 1979-1994 : katalog wystawy 15-24 XII 1994; *Automatyzacja bibliotek łódzkich: dziś i jutro. Materiały z sesji, Łódź, 7 grudnia 1995 r.* (1995)¹⁶.

Pojawienie się „Fiszki” odnotowano m.in. w „Poradniku Bibliotekarza”¹⁷, *Kronice Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1917-2007*¹⁸. Jerzy Andrzejewski napisał o „Fiszce”:

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich Zarząd Okręgu wydaje od 1991 roku swój komunikat w postaci „Fiszki”. To niewielkie (4-8 stron w formacie B5) pismo w kronikarskiej formie przynosi wiadomości związane ze sprawami książki i bibliotek naszego miasta. Na jego łamach można znaleźć informacje o działalności pokrewnych stowarzyszeń jak Łódzkie Towarzystwo Przyjaciół Książki, Polskie Towarzystwo Bibliologiczne i innych instytucji kulturalnych, prowadzi także dział nekrologii i jak wszędzie „ploteczki”¹⁹.

Krótkie informacje o tym periodyku znajdują się również w *Bibliografii publikacji pracowników dzielnicowych i rejonowych bibliotek publicznych Łodzi 1946-1997*²⁰ oraz w *80-lecie Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Łodzi. Materiały do bibliografii 1990-1999*²¹.

Swoją działalność redaktorzy scharakteryzowali w numerze specjalnym pisma wydanym w 1995 r.:

Komunikat FISZKA Zarząd Okręgu wydaje od 1991 roku, 4-5 razy w roku. Dokumentujemy w nim nie tylko działalność SBP, ale i ważniejsze lokalne wydarzenia dotyczące książki i bibliotek²².

Rozprowadzaniem „Fiszki” zajmowała się Miejska Biblioteka Publiczna Łódź-Polesie. Docierała ona do większości bibliotek w regionie, a także do SBP oraz emerytowanych bibliotekarzy zainteresowanych życiem środowiska zawodowego. O formach rozprowadzania pisma tak pisano na jego łamach:

Przypominamy, że „Fiszkę” można kupować w DBP Łódź-Polesie (ewentualnie za pośrednictwem przewodniczącego Koła SBP). Cena symboliczna: dla członków

¹⁶ Na podstawie wywiadu przeprowadzonego przez Renatę Felińską z Jolantą Włochacz 9.03.2008 r.

¹⁷ „Poradnik Bibliotekarza” 1992, nr 9, s. 7.

¹⁸ *Kronika Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1917-2007*. Warszawa 2000, s. 178.

¹⁹ „Kalejdoskop” 1993, nr 3, s. 38.

²⁰ *Bibliografia publikacji pracowników dzielnicowych i rejonowych bibliotek publicznych Łodzi 1946-1997*. Łódź 1997, poz. 245.

²¹ *80-lecie Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Łodzi. Materiały do bibliografii 1990-1999*. Łódź 1999, s. 17

²² „Fiszka” 1995 numer specjalny

SBP – 1.000 zł, dla niezrzeszonych i dla bibliotek (wydajemy rachunki) – 2.000 zł. Pieniądze przeznaczamy na pokrycie kosztów papieru²³.

Od 1995 roku Zarząd Okręgu postanowił przysyłać czasopismo do wszystkich bibliotek w województwie łódzkim, co miało przyczynić się do integracji środowiska bibliotekarskiego²⁴. W 1996 roku otrzymywano wsparcie finansowe na wydawanie pisma z Wydziału Kultury, Turystyki i Sportu Urzędu Wojewódzkiego²⁵.

Niemal każdy numer *Fiszki* zawiera stałe rubryki:

- Materiały dotyczące SBP Okręg Łódź
- Materiały dotyczące SBP
- Kalendarium z życia bibliotek w Polsce i regionie
- Kalendarium wydarzeń kulturalnych w regionie
- Ruch wydawniczy w Polsce i regionie
- Łodziana – publikacje dotyczące regionu łódzkiego
- Z żałobnej karty
- Ciekawostki
- Bibliografia artykułów z prasy łódzkiej dotyczących książki i bibliotek.

W „Fiszce” najwięcej miejsca poświęcano na przedstawienie w kronikarskiej formie działalności Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich Okręgu Łódź. W pierwszym numerze nowego roku zamieszczano sprawozdanie z ubiegłorocznej działalności łódzkiego SBP. Informowano o składzie Zarządu Okręgu SBP, o spotkaniach i podjętych uchwałach, przypomniano o wysokości składek członkowskich i o konieczności ich płacenia. Na łamach „Fiszki” serdecznie witano nowe osoby wstępujące w szeregi SBP. Szczegółowo omawiano i prezentowano działalność członków łódzkiego okręgu w Sekcjach Zarządu Głównego Stowarzyszenia. Sprawy życia organizacyjnego zajmowały w piśmie wiele miejsca. Redaktorzy zapoznawali czytelników z przebiegiem walnych zjazdów oraz zamieszczali notatki o powstawaniu nowych kół przy bibliotekach. Informowali o przyznaniu nagród SBP, np. o nagrodzie Adama Łysakowskiego. Przedstawiali osoby odznaczone podczas obchodów Dni Działacza Kultury.

Redakcja informowała o działalności Oddziału SBP Okręgu Łódzkiego promującej czytelnictwo np. wspieranie kampanii społecznej Fundacji ABC XXI *Cała Polska czyta dzieciom*, której koordynatorem wojewódzkim była Grażyna Rurowicz – przewodnicząca Oddziału SBP²⁶. W numerze z 2008 roku zamieszczono podsumowanie tej kampanii oraz wymieniono osoby, które otrzymały dyplom lidera²⁷.

Nie pomijano relacji dotyczących działalności Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w skali ogólnokrajowej. Zamieszczano sprawozdania z Krajowego Zjazdu Delegatów SBP i charakteryzowano zawartość „Biuletynu Informacyjnego Zarządu Głównego SBP”²⁸. Przedstawiano również wiadomości z życia innych towarzystw bibliotekarskich m.in. zaprezentowano działalność Towarzystwa Rap-

²³ Tamże, 1991, nr 3, s. 4.

²⁴ Tamże, 1995, nr 1 s. 3.

²⁵ Tamże, 1996, nr 1/2 s. 3.

²⁶ Tamże, 2006, nr 1/4, s. 3-4.

²⁷ Tamże, 2008, nr 1/4, s. 3-4.

²⁸ Tamże, 1993, nr 3, s. 2.

perswilskiego²⁹. Omawiano spotkania organizowane przez Łódzkie Towarzystwo Przyjaciół Książki i Polskie Towarzystwo Bibliologiczne. Zamieszczano relacje z Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie³⁰.

Szczególnie wiele miejsca przeznaczano na wiadomości o konferencjach bibliotekarskich organizowanych w Łodzi. W związku z sesją pt. *Automatyzacja bibliotek łódzkich. Dziś i jutro*, która odbyła się 7 grudnia 1995 r. w Bibliotece Głównej AM w Łodzi, wydano numer specjalny poświęcony w całości komputeryzacji bibliotek³¹. Zamieszczano też notatki o wydarzeniach dotyczących ogólnopolskiego środowiska bibliotekarskiego i odbywających się w kraju konferencjach przygotowanych przez biblioteki publiczne i naukowe, stowarzyszenia i organizacje bibliotekarskie. Opublikowano informacje o tym, że:

Konferencja Rektorów Uczelni Niemieckich i firma „Volkswagen” przekazała 900 tys. marek dla polskich bibliotek naukowych na zakup książek i czasopism. Po 50 tys. marek otrzymały dwie łódzkie biblioteki: Uniwersytecka i Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych. Najwięcej – po 100 tys. marek przyznano Bibliotece Narodowej i Uniwersyteckiej w Warszawie³².

Czytelnik mógł znaleźć w „Fiszcze” informacje o pracach prowadzonych nad nowymi ustawami dotyczącymi bibliotekarstwa:

UNESCO ogłosiło 23 IV '97, Dzień Św. Jerzego, Światowym Dniem Książki i Praw Autorskich. W tym też dniu odbyło się w Sejmie RP trzecie czytanie i dyskusja nad Ustawą o bibliotekach, która została uchwalona. Senat zatwierdził ją 8 maja (Dzień Bibliotekarza). Obszerny komentarz do Ustawy można przeczytać w „Rzeczpospolitej” nr 95 z 23 IV³³.

Zawiadamiano również o znowelizowanych projektach zarządzeń dotyczących bibliotekarstwa np. w sprawie zasad ewidencji zbiorów bibliotecznych, ich wyceny i inwentaryzacji oraz odpisywania ubytków z tych zbiorów³⁴.

Przekazywano ważne dla środowiska bibliotekarskiego informacje o zmianach w ustawodawstwie bibliotekarskim, np. poinformowano o tym, że Ustawa z dnia 21 stycznia 2000 r. związana z funkcjonowaniem administracji publicznej spowodowała nadanie jednostkom samorządowym upowszechniania kultury, status samodzielnie gospodarujących jednostek samorządowych³⁵.

Jednak najliczniejsza grupa materiałów zawartych w „Fiszcze” dotyczyła działalności i funkcjonowania bibliotek, aktualnych wydarzeń kulturalnych i gospodarczych w regionie łódzkim. Wśród zawartych informacji wiele miejsca zajmowały te, które poświęcone są działalności oświatowej i kulturalno-oświatowej prowadzonej przez różnego typu biblioteki w województwie; o wystawach³⁶, spotka-

²⁹ Tamże, 1994, nr 2, s. 7.

³⁰ Tamże, 1996, nr 1/2, s. 9.

³¹ Tamże, 1995, numer specjalny

³² Tamże, 1991, nr 3, s. 2.

³³ Tamże, 1997, nr 1, s. 8.

³⁴ Tamże, 1996, nr 4, s. 6.

³⁵ Tamże, 2000, nr 1/2, s. 4.

³⁶ Tamże, 2006, nr 1/4, s. 18.

niach z autorami i czytelnikami³⁷. Można w „Fiszce” znaleźć notatki o remontach bibliotek np. notatkę o powiększeniu magazynu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego³⁸, zamykaniu starych obiektów i otwieraniu nowych np. o otwarciu czytelni Brytyjskiej UŁ³⁹, o komputeryzacji bibliotek, katalogach komputerowych. Informowano o blogach prowadzonych przez biblioteki, które w ten sposób informują o swojej działalności i kontaktują się z czytelnikami⁴⁰. Pisano o bibliotekach w roku ich jubileuszy np. ukazał się tekst z okazji półwiecza istnienia Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego⁴¹. W kolejnych numerach czytelnik znajdował relacje z obchodów Dnia Bibliotekarza organizowanych w bibliotekach⁴². Wiele miejsca zajmowały doniesienia z wyjazdów plenerowych mających na celu zapoznanie uczestników z bogatą ofertą kulturalną regionu łódzkiego. Prężnie działające Koło SBP przy Bibliotece Głównej PŁ zamieszczało relacje z wycieczki do Pragi⁴³ i do Wiednia⁴⁴.

Powiadamiano czytelników o zmianach na stanowiskach kierowniczych w łódzkich bibliotekach naukowych i publicznych. I tak z kart „Fiszki” można dowiedzieć się o tym, że dr Ryszard Żmuda został dyrektorem Biblioteki Głównej Akademii Medycznej w Łodzi⁴⁵, mgr Barbara Czajka – dyrektorem Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Tadeusza Kotarbińskiego⁴⁶, dr Jan Janiak został ponownie wybrany na stanowisko dyrektora Biblioteki UŁ⁴⁷ oraz mgr Maria Wrońska została dyrektorem BUŁ w 2005 r.⁴⁸ Nie pomijano także zmian kadrowych w ważniejszych ośrodkach kultury regionu. Przedstawiano sylwetki nowych osób powoływanych na stanowiska kierownicze w Wydziałach Kultury Urzędu Wojewódzkiego i Urzędu Miasta.

Oddzielną grupę stanowiły teksty na temat kształcenia bibliotekarzy, kadry dydaktycznej oraz o głównym ośrodku nauczania, jakim jest Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego. „Fiszka” zamieściła wzmiankę o granie przyznanym przez Komitet Badań Naukowych dla Katedry. W tym samym numerze pisano:

Zarządzeniem Rektora UŁ na bazie materiałów redakcji „Słownika pracowników książki polskiej” Biblioteki Uniwersyteckiej, powstała przy Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ samodzielna Pracownia „Słownika Pracowników Książki Polskiej”, której kierownikiem została prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz⁴⁹.

³⁷ Tamże, 1992, nr 5, s. 2.

³⁸ Tamże, 1997, nr 1/2, s. 6.

³⁹ Tamże, 1993, nr 4, s. 4.

⁴⁰ Tamże, 2008, nr 1/4, s. 14.

⁴¹ Tamże, 1995, nr 2, s. 3.

⁴² Tamże, 1993, nr 3, s. [3].

⁴³ Tamże, 1997, nr 4/5, s. 2, 11-12.

⁴⁴ Tamże, 1999, nr 1/2, s. 4-5.

⁴⁵ Tamże, 1991, nr 2, s. 2.

⁴⁶ Tamże, 1991, nr 3, s. 1.

⁴⁷ Tamże, 1997, nr 1/2, s. 6.

⁴⁸ Tamże, 2005, nr 1/2, s. 15.

⁴⁹ Tamże, 1992, nr 5, s. 3.

Zainteresowani doskonaleniem warsztatu bibliotekarza mogli przeczytać o wykładach i seminariach organizowanych przez Katedrę oraz o jubileuszowej konferencji przygotowanej z okazji 50-lecia powstania pierwszej w Polsce Katedry Bibliotekoznawstwa przy UŁ⁵⁰. Na łamach „Fiszki” promowano również dorobek naukowy pracowników Katedry. Przedstawiono pracę habilitacyjną prof. Stanisławy Kurek-Kokocińskiej *System informacyjny dla dzieci i młodzieży o książkach, filmach i grach. Studium teoretyczne*⁵¹. Zawiadomiono o odebraniu przez Hannę Tadeusiewicz nominacji profesorskiej z rąk Prezydenta Rzeczypospolitej Lecha Wałęsy⁵² i o nominacji profesorskiej Janusza Dunina⁵³.

W dziale z żałobnej karty zamieszczano krótkie biografie zmarłych bibliotekarzy zasłużonych dla łódzkiego środowiska bibliotekarskiego: Michała Kuny⁵⁴, Jerzego Włodarczyka⁵⁵, Bolesława Świdarskiego⁵⁶, Wandy Frontczakowej⁵⁷, Izabeli Nagórskiej⁵⁸, Jolanty Kowalczykówny⁵⁹, Bogumiła Karkowskiego⁶⁰, Ziemowita Skibińskiego⁶¹, Marka Stachyry⁶² i wielu innych. Ostatni numer z 2008 r. poświęcony był pamięci długoletnich redaktorów, Lucyny Sułkowskiej⁶³ i Jerzego Andrzejewskiego⁶⁴.

Zamieszczano także notatki dotyczące prywatnego życia członków SBP:

Miło nam donieść, sekretarz i prezes Zarządu Okręgu SBP Maria Izabela Szczuka i Władysław Andrzej Kempa połączyli się węzłem małżeńskim. Uroczystość zaślubin odbyła się 29 sierpnia br. Za pośrednictwem „FISZKI” składamy im życzenia wszystkiego najlepszego⁶⁵.

Na kartach „Fiszki” Zarząd Okręgu SBP składał członkom Stowarzyszenia gratulacje z okazji długoletniej pracy zawodowej. Pisano o osobach, które odeszły na emeryturę. Pamiętano o bibliotekarzach szczególnie zasłużonych dla środowiska. Wydrukowano wiersz Elżbiety Pawlickiej *Pani Izabeli Nagórskiej w 80 urodziny* oraz życzenia od Zarządu⁶⁶. Podobnie poświęcono wiele miejsca dla upamiętnienia jubileuszu 70-lecia urodzin Michała Kuny⁶⁷. W „Fiszce” ukazywały się apele

⁵⁰ Tamże, 1995, nr 3/4, s. 4.

⁵¹ Tamże, 1999, nr 3/4, s. 6.

⁵² Tamże, 1995, nr 1, s. 9.

⁵³ Tamże, 1996, nr 1/2, s. 7.

⁵⁴ Tamże, 1994, nr 3, s. 4-5.

⁵⁵ Tamże, 1997, nr 4/5, s. 4-5.

⁵⁶ Tamże, 1998, nr 1, s. 3.

⁵⁷ Tamże, 1999, nr 3/4, s. 4.

⁵⁸ Tamże, 2001, nr 1/4, s. 6.

⁵⁹ Tamże, 2002, nr 1/4, s. 18.

⁶⁰ Tamże, 2004, nr 1/2, s. 8-9.

⁶¹ Tamże, 2006, nr 1/4, s. 17.

⁶² Tamże, 2006, nr 1/4, s. 17-18.

⁶³ Tamże, 2008, nr 1/4, s. 14-16.

⁶⁴ Tamże, 2008, nr 1/4, s. 16-17.

⁶⁵ Tamże, 1992, nr 4, s. 2.

⁶⁶ Tamże, 1993, nr 2, wkładka.

⁶⁷ Tamże, 1993, nr 4, wkładka.

o pomoc dla zalanych bibliotek we Wrocławiu i Opolu⁶⁸ oraz o finanse dla ciężko chorej koleżanki z Tarnobrzegu⁶⁹.

Regionalny charakter pisma podkreślały liczne notatki relacjonujące wydarzenia z życia Łodzi i województwa, mające znaczenie nie tylko dla środowiska bibliotekarskiego. Pisano o wieczorze autorskim Tadeusza Gicgiera, wernisażach w muzeach, galeriach, a także w szkołach. Z kronikarską dokładnością wymieniało spotkania z pisarzami i ludźmi nauki, które odbyły się w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. J. Piłsudskiego⁷⁰. Odnotowano uroczyste otwarcie Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi. Zamieszczono informację o pojawieniu się na łódzkim rynku księgarskim nowego domu aukcyjnego „Teka Aukcyjna – A. K. Łuczak”⁷¹ oraz o otwarciu Galerii – Antykwariatu „BiG” artysty Ryszarda Kuby Grzybowskiego⁷². Podano informację, że Łodzianinem Stulecia w plebiscyie mieszkańców miasta został Władysław Stanisław Reymont⁷³.

Czytelnik mógł się dowiedzieć o nowych nagrodach literackich:

Bliski nam *Tygiel Kultury* ustanowił Łódzką Nagrodę Literacką im. Jerzego Kościńskiego (w wysokości 5 000 dol.), która nawiązuje do prestiżowej przedwojennej Nagrody Literackiej m. Łodzi⁷⁴,

a także o nagrodzie Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej *Złoty Ekslibris*. Jej wręczenie odbywało się bardzo uroczystie:

Uroczystość *Złotego Ekslibrisu* połączono ze spotkaniem autorskim autorów i redaktorów, część artystyczną wypełnił koncert Agnieszki Greinert z piosenkami STS Pstrąg⁷⁵.

Interesującą rubrykę stanowiły CIEKAWOSTKI, gdzie zamieszczono informację o patronce bibliotek – Świętej Wiboradzie⁷⁶. W każdym numerze kończącego się roku redakcja składała życzenia świąteczne czytelnikom pisemka. Niektóre numery zakończone były aforyzmami: „Książki nie mają właściwości róż, dlatego nie szukajmy wciąż najświeższych” (Francois de La Mothe Le Vayer)⁷⁷; „Są książki, których grzbiety i okładki stanowią najlepszą ich część” (Karol Dickens)⁷⁸.

Od początku istnienia, pismo publikowało bibliografię dotyczącą bibliotek regionu oraz szeroko pojmowanych zagadnień dotyczących książki, tak motywując swój zamysł:

Kondycja bibliotek publicznych jest ostatnio częstym tematem artykułów w lokalnej prasie. Mamy nadzieję, że świadczy to o autentycznym zainteresowaniu

⁶⁸ Tamże, 1997, nr 3, s. 5.

⁶⁹ Tamże, 2000, nr 1/2, s. 7.

⁷⁰ Tamże, 2008, nr 1/4, s. 19.

⁷¹ Tamże, 1998, nr 2, s.

⁷² Tamże, 1996, nr 1/2, s.

⁷³ Tamże, 2001, nr 1/4, s. [14].

⁷⁴ Tamże, 1996, nr 3, s. 6.

⁷⁵ Tamże, 2006, nr 1/4, s. 5

⁷⁶ Tamże, 2002, nr 1/4, s. 24

⁷⁷ Tamże, 1992, nr 5, s. 6.

⁷⁸ Tamże, 1993, nr 1, s. 6.

środków przekazu upowszechnianiem kultury i dostępem do książki. Artykuły te opierają się w większości na wypowiedziach i opiniach bibliotekarzy łódzkich. Przyominamy je dla kronikarskiego porządku⁷⁹.

Bibliografia zawierała artykuły pochodzące z prasy lokalnej, tj. z „Gazety Łódzkiej” dodatku do „Gazety Wyborczej”, „Głosu Porannego”, „Dziennika Łódzkiego”, „Wiadomości Dnia” i „Expresu Ilustrowanego”. Systematycznie drukowano spisy publikacji wydanych przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, pokrótce omawiając ważniejsze z nich. Przedstawiono nowe rozszerzone wydanie *Bibliotekarstwa* pod red. Z. Żmigrodzkiego i omówiono wprowadzone zmiany⁸⁰.

Propagowano działalność Okręgu oraz dorobek naukowy bibliotekarzy związanych z łódzkim środowiskiem:

Staraniem Komisji Wydawniczej ZO SBP została wydana *Bibliografia publikacji pracowników dzielnicowych i regionalnych bibliotek publicznych Łodzi w latach 1946-1997* w opracowaniu niestrudzonej dokumentalistki łódzkiego bibliotekarstwa – Kol. Izabeli Nagórskiej⁸¹.

Informowano również o książkach napisanych przez członków SBP nie dotyczących bibliotekarstwa, np. Lucyny Sułkowskiej *Fiolet glicynii*⁸², tomikach wierszy Małgorzaty Skwarek-Gałęski⁸³ i Grzegorza Strumyka⁸⁴. Polecano nowe czasopisma, które mogą być przydatne w pracy bibliotekarskiej: „Guliwer”⁸⁵, „Biblioteka w Szkole”⁸⁶, „Świat Druku”⁸⁷, „Notes Wydawniczy”⁸⁸. Prezentowano nowe czasopisma kulturalne regionu: „Kalejdoskop”⁸⁹, „Bestseller”⁹⁰, „Tygiel”⁹¹, „Gazeta Antykwaryczna”⁹² oraz nowe czasopisma o Łodzi: „Płód Łódź”⁹³, „Łódź On Line”⁹⁴. Podawano również informację o pismach wydawanych przez biblioteki publiczne np. „Bibliotelnik. Bezpłatny Biuletyn 1 RBP dla Dzieci i Młodzieży”⁹⁵, „Nowinka”⁹⁶ oraz ukazaniu się bezpłatnego miesięcznika studenckiego Niezależnego Związku Studentów (w Łodzi) „Puls Studenta”⁹⁷. Kilka notatek dotyczyło gazet, które przestały się ukazywać:

⁷⁹ Tamże, 1991, nr 3, s. 1.

⁸⁰ Tamże, 1998, nr 2, s. 5.

⁸¹ Tamże, 1997, nr 4/5, s. 2.

⁸² Tamże, 2002, nr 1/4, s. 14.

⁸³ Tamże, 2007, nr 1/4, s. 11.

⁸⁴ Tamże, 2005, nr 1/4, s. 7.

⁸⁵ Tamże, 1992, nr 2, s. 1.

⁸⁶ Tamże, 1992, nr 2, s. 1.

⁸⁷ Tamże, 1993, nr 3, s. [6].

⁸⁸ Tamże, 1993, nr 3, [6].

⁸⁹ Tamże, 1992, nr 3, s. 3.

⁹⁰ Tamże, 1993, nr 1, s. 5.

⁹¹ Tamże, 1996, nr 1/2, s. 8.

⁹² Tamże, 1996, nr 1/2, s. 8.

⁹³ Tamże, 1997, nr 1/2, s. 7.

⁹⁴ Tamże, 1997, nr 1/2, s. 7.

⁹⁵ Tamże, 1996, nr 4, s. 5.

⁹⁶ Tamże, 1999, nr 3/4, s. 8.

⁹⁷ Tamże, 2000, nr 1/2, s. 9.

Z żalem informujemy, że „Gazeta Wyborcza” podjęła decyzję o likwidacji lokalnego dodatku kulturalnego „Verte”. Ostatni numer 148 ukazał się z datą 27 VI 1997 r.⁹⁸

Zanim powstała stała rubryka opracowana przez Jerzego Andrzejewskiego pt. *Łodziana*, w kilku zdaniach omawiano wybrane książki dotyczące miasta. Zaprezentowano *Łódzką Bibliografię Regionalną za lata 1971-1980*⁹⁹. Z czasem dział ten rozrastał się coraz bardziej i w numerze z 2006 roku liczył już aż 21 pozycji.

Za przykładem redaktorów „Fiszki” reprezentujących łódzkie środowisko bibliotekarzy, poszli inni:

Coraz więcej Zarządów Okręgów wydaje systematycznie własne komunikaty. Ostatnio zwrócił się do nas Okręg Warszawski z propozycją wymiany komunikatów, a okręg Katowicki z prośbą o przesyłanie FISZKI¹⁰⁰.

Przez 18 lat „Fiszka” upowszechniała informacje o wydarzeniach związanych z książką, biblioteką oraz popularyzowała działalność organizacji zawodowej – Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich Okręgu Łódzkiego. Na przestrzeni lat pismo borykało się z wieloma problemami. Wiązały się one przede wszystkim z pozyskiwaniem współpracowników oraz z małą ilością informacji nadsyłanych przez koła SBP regionu łódzkiego. Należy tu również wspomnieć o trudnościach technicznych związanych z wydawaniem pisma i jego kolportażem. „Fiszka”, jako lokalne czasopismo bibliotekarskie pełniła znaczącą i ważną funkcję w pracy bibliotecznej, upowszechniając zagadnienia, problemy oraz sukcesy życia bibliotecznego. Stanowiła również znaczące medium dokumentujące działalność oraz prace wykonywane przez SBP Okręgu Łódzkiego.

Rok 2008 był dla „Fiszki” bardzo trudnym rokiem – zmarło dwóch wieloletnich redaktorów pisma, Lucyna Sułkowska i Jerzy Andrzejewski. Dalsze istnienie stoi pod znakiem zapytania. Czy znajdą się chętni do kontynuowania tej, jakże potrzebnej środowisku bibliotekarskiemu inicjatywy. W ostatnim numerze redakcja zamieściła apel „o dołączenie do zespołu redakcyjnego”¹⁰¹, ponieważ ze środowiska płyną głosy o potrzebie ukazywania się „Fiszki”.

⁹⁸ Tamże, 1997, nr 3, s. 7.

⁹⁹ Tamże, 1995, nr 1, s. 9.

¹⁰⁰ Tamże, 1998, nr 1, s. 5.

¹⁰¹ Tamże, 2008, nr 1/4, s. 28.